

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Потпуковник авијације **ДОБРИВОЈ ДУМИТРОВ**

БИТКА ЗА БРИТАНИЈУ

Под појмом „Битка за Британију“⁽¹⁾ у стручној војној литератури подразумевају се целокупна немачко-британска војна дејства (углавном ваздухопловна) од капитулације Француске па до напада на СССР⁽²⁾ која су имала за циљ освајање Британских острва, односно спречавање инвазије. Ова дејства, посматрана са становишта нападача, претстављају једну целину, без обзира што је начин њиховог извођења, из разних узрока, у појединим периодима, етапама и фазама био различит.

Капитулацијом холандских, белгиских и француских снага у јуну 1940 Немцима је, као озбиљан противник у овом делу Европе, остала само В. Британија. Немци су сматрали да ће им бити тешко да воде успешну борбу са Британијом док не постигну апсолутну безбедност на својим источним границама и не обезбеде коришћење економских извора Источне Европе за потребе својих оружаних снага, а нарочито сировине за ратно ваздухопловство и ратну морнарицу, који ће имати да одиграју пресудну улогу при нападу на Британију. Због тога су више пута покушавали да се дипломатским путем споразумеју са Британцима, а кад су ови одбили све понуде за мир, Немци су одлучили да прво заврше са Британијом. При томе нису поступили себи својственом упорношћу, јер су стално мислили на претстојећи обрачун на истоку, па иако су желели да Британију принуде на мир, нису хтели да јој нанесу такав пораз који би довео до распада империје.

За пораз Британије, по немачком мишљењу, блокада би била најбоље, али и најдугорочније средство, а Немци су хтели брзо ре-

¹⁾ Као синоним за овај појам наилазимо у литератури на израз „Ваздушна битка за Енглеску“, који је настао услед тога што су непосредна немачка војна дејства била усмерена, углавном, противу Енглеске, иако је немачки напад био усмерен против В. Британије као целине.

²⁾ Овакво схватање појма „Битка за Британију“ имају немачки, а и неки други војни писци. Међутим, британски и мањи број других писаца под овим појмом подразумевају само дејства од капитулације Француске до краја октобра 1940 (период у коме је британска ловачка авијација успела да спречи Немце да изборе превласт у ваздуху и да их, услед тога, натера да одустану од инвазије), а преостала дејства до немачког напада на СССР (усмерена углавном против британске метрополе), ови писци називају период „Блиц“ и одвајају га од периода Битке за Британију.

пење како би још у току 1941 могли да нападну СССР. Због тога је једино решење била инвазија на Британска острва, иако многи немачки виши војни команданти нису њом били одушевљени због великих тешкоћа и ризика око њеног извођења.

Чињеница је да Немци, у почетку Другог светског рата, нису предвиђали никакав напад на В. Британију, нити су имали за то припремљене планове. Једино је командант Ратне морнарице, адмирал Редер, 15.9.1939, више самоиницијативно, наредио своме штабу да проучи питање инвазије на Британска острва, па је после избијања немачких трупа на Канал Ламанш, 21 маја, а затим и 20 јуна 1940, покретао то питање код Хитлера, али је овај то одбио, јер је веровао да ће се после капитулације Француске лако споразумети са Британцима. Но, и поред немачких покушаја споразума са Британцима, начелник Врховне команде немачких оружаних снага, фелдмаршал Кајтел, издао је 2 јуна 1940 претходну инструкцију за припремање инвазије, нагласивши да све припреме морају бити предузете под претпоставком да је инвазија још само план и да о њој није донета дефинитивна одлука. У вези те инструкције командант ратне морнарице је покушао 11 јула да одврати Хитлера од намере за извршењем инвазије, износећи му све тешкоће у вези са тим, а нарочито да се инвазиона флота не може упутити на море пре него што немачко ваздухопловство буде уништило британско ваздухопловство и успело да отера све британске ратне бродове из Ламанша. Он је сматрао да би блокада подморницама и појачани напади из ваздуха били довољни да Британце присиле да траже мир. Иако се Хитлер тада сложио да инвазију треба предузети као последње средство, он је, ипак, 16 јула потписао директиву бр. 16 којом је и формално наређено да се изврше све припреме за инвазију на Британска острва. Овом директивом је било предвиђено да сама инвазија буде изведена у виду изненадне десантне операције на широком фронту од Ремсгејта (Ramsgate) до острва Вајт (Wight), при чему би авијација вршила улогу артиљерије, а морнарица улогу инжињерије, и да све припреме за инвазију буду завршене до 15 августа 1940. По плану операције, који је назван „Морски лав“ (Seelöwe), у првом таласу требало је пребацити 90.000 војника и 650 тенкова, а у другом 170.000 војника, 34.000 моторних возила и 57.000 коња.

Ратна морнарица је требала да припреми десантна средства и изврши превоз армија, да осигура бокове прелаза (минама, надводним поморским јединицама и подморницама) и да подржи сам десант при образовању и ширењу мостобрана. Ваздухопловство је имало задатак да обезбеди превласт у ваздуху у зони прелаза, да врши авијациску подршку десанта и омогући операције ваздушнодесантних јединица и ваздушни транспорт.

При остваривању ове директиве дошло је до неслагања између копнене војске (КоВ) и Ратне морнарице (РМ), као и између КоВ и Ратног ваздухопловства (РВ). КоВ је тражила да се искрцавање из-

врши на што ширем фронту, а РМ на што ужем, како би могла успешно извршити разминирање и своје остале задатке. КоВ је хтела да се ваздушнодесантне јединице употребе при стварању самог мосто-брана, а РВ је желело да се оне употребе после образовања мосто-брана као покретна резерва.

Адмирал Редер је 19 јула 1940 известио немачку Врховну команду, а 31 јула Хитлера, о тешкоћама око припрема за инвазију, као и о томе да су припреме у пуном току, али да не могу бити завршене пре 15.9.1940, и предложио да се инвазија одложи за мај 1941 године.

На конференцији (27—31 јула) команданата видова оружаних снага, сазваној ради расправљања спорних питања у вези са инвазијом, донете су следеће одлуке: да се са припремама за инвазију продужи; да би операцију требало завршити до 15.9.1940, јер би касније слаби метеоролошки услови, а нарочито магле над Каналом, онемогућавали успешну подршку авијације и артиљерије; да инвазију не би требало одлагати до пролећа 1941 године, јер ће дотле Британија моћи да обезбеди 30—35 добро наоружаних дивизија; и да ток извођења инвазије треба да буде следећи: извојевати превласт у ваздуху, неутралисати флоту, и извршити десант.

У тежњи да британске снаге што више растури и наведе на помисао да ће инвазија уследити са три правца: из Норвешке на источну обалу Енглеске, из Холандије у рејон Лондона и из Француске у правцу Ирске, немачка Врховна команда је издала 30 јула директиву за израду плана диверзије. Овај план је оформљен 13.8.1940 и назван је „Јесење путовање“ (Herbstreise), а напуштен је 19.9.1940.

2.8.1940 године издата је директива бр. 17 којом је наређено да се појача рат у ваздуху и на мору противу В. Британије. По тој директиви оперативни задатак ваздухопловства био је: да у најкраћем времену уништи британско ваздухопловство усмеравајући нападе првенствено против авиона на земљи, њихових земаљских организација и снабдевања, а касније и против фабрика авиона и противавионских средстава; да се после изборења оперативне или тактичке превласти у ваздуху нападају и луке и уништавају складишта животних намирница, а нарочито она у Лондону, а нападе на луке Јужне Енглеске ограничити на најмању меру са обзиром на претстојеће операције; да напади на ратне и трговачке бродове буду другостепеног значаја и да се врше само у нарочито повољним ситуацијама или ради потребне тренаже посада; да се овако појачан рат у ваздуху води тако да се у свако време имају на расположењу сразмерно јаке ловачке снаге које се могу употребити за операцију „Морски лав“ (Seelöwe); да наређење за ваздушне нападе ради одмазде има право издавати само Врховна команда оружаних снага.

Појачан рат у ваздуху требао је да почне 5.8.1940, но Врховној команди ваздухопловства остављено је да утврди тачно време почетка напада с обзиром на своје припреме и метеоуслове.

- Команди морнарице наређено је да, истовремено, појача рат на мору.

Даљи рад је требало да зависи од исхода дејства у ваздуху, које је имало да створи услове за инвазију и које је, по одлуци Врховне команде ваздухопловства, требало да почне 8.8.1940 и да траје до 5.9.1940.

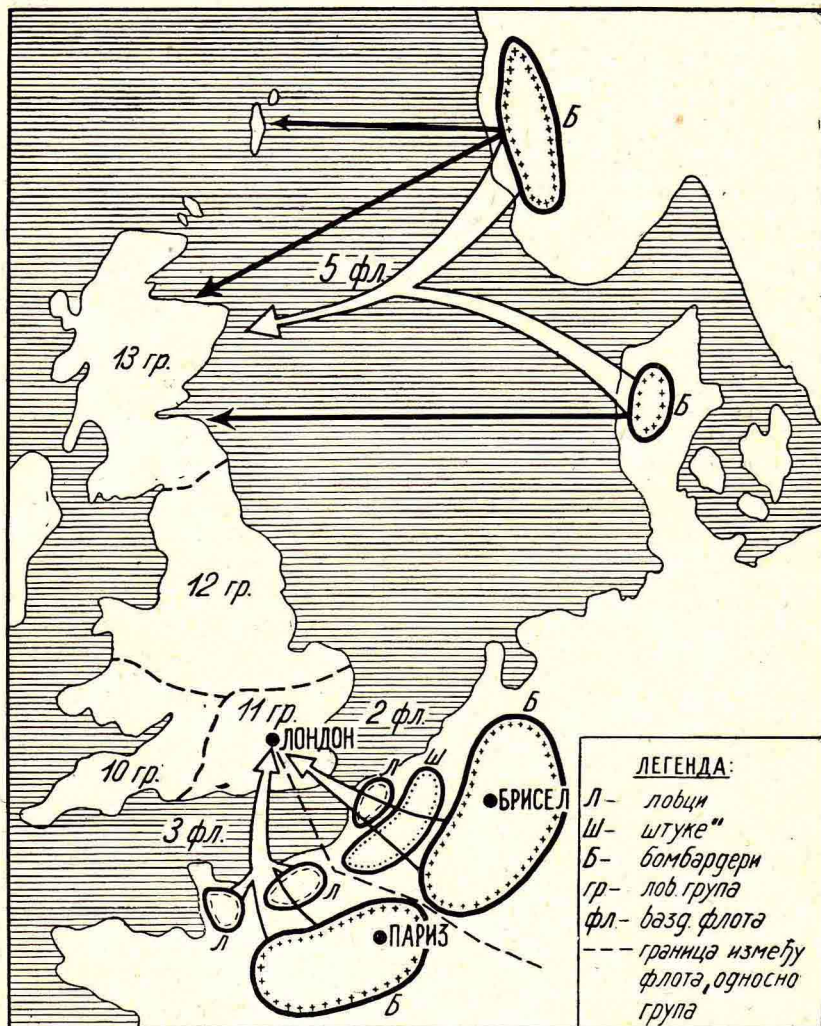
За напад на Британију Немци су употребили 2 и 3 ваздушну флоту које су базирале на око 400 аеродрома у Северозападној Европи. Повремено је дејствовала и бројно слабија 5 ваздушна флота (командант Штумпф), која је базирала у Норвешкој и Данској. 2 ваздушна флота (командант Кеселринг) базирала је у Холандији, Белгији и Североисточној Француској и имала КМ у Бриселу, а 3 ваздушна флота (командант Шперле) базирала је у Северној и Северозападној Француској и имала своје КМ у Паризу. Базирање и зоне дејства немачког и британског ваздухопловства виде се на шеми број 1.

Немци су 10.8. имали укупно 3242 борбено способна авиона, од којих је 2682 (1392 бомбардера и „штука“ и 1290 ловаца и разарача) било намењено за борбу противу Британије. При томе је 5 ваздушна флота могла употребити против Британије свега 130 бомбардера Ју-88, 30 разарача Ме-110 и 30 извиђача До-17.

Британско ваздухопловство, које се састојало од Ловачке, Бомбардерске и Обалске команде, имало је на острвима 10.8. око 1350 борбено способних авиона, од којих 704 ловца. Главни терет борбе против немачког ваздухопловства имали су да носе ловци и средства ПАО са земље. Бомбардери су имали да дејствују на луке на белгиско-француској обали, где су се прикупљала десантна средства, на аеродроме и индустрију. Ловачка команда, са КМ у Стенмору (Stanemore), у свом саставу је имала 10, 11, 12 и 13 ловачку групу од којих је свака била разне јачине. Најважнија и најјача била је 11 ловачка група која је штитила Југоисточну Енглеску у којој се налази и Лондон. Она је имала 23 од укупно 52 ловачка ескадрона. Против-авионска (пав) команда имала је у свом саставу 7 пав дивизија. Она је у оперативном погледу била потчињена Ловачкој команди и њено КМ је било поред КМ Ловачке команде. Крајем 1940 формирано је још пет пав дивизија које су, заједно са 7 старих, ушле у три новоформирана пав корпуса. У јуну 1940 пав команда је имала 1200 тешких и 549 лаких топова и 3232 рефлектора. Скелет службе ваздушног осматрања, јављања и навођења (ВОЈИН) чинило је око 70—80 главних радарских станица, које су у почетку биле у могућности да откривају формације авиона на 130 км даљине и на висини већој од 350 метара.

Ток операције битке за Британију разни писци деле на различите периоде, етапе и фазе. Нама се чини, узимајући за основ план операција немачког ваздухопловства и циљеве које је у појединим етапама, односно фазама, требало постићи, да би најбоље одговарала

подела на припремни период (10.7—8.8.1940) и извршни период (8.8.1940—11.5.1941). Извршни период би се могао поделити на прву етапу (8.8.—5.9.1940), која би имала две фазе, и другу етапу (6.9.1940—11.5.1941), која би имала три фазе.

Шема 1

У припремном периоду борбена дејства су извођена на основу директиве за инвазију, по иницијативи команданата ваздушних флота, без руковођења из Врховне команде ваздухопловства, а вршена су у мањим формацијама у циљу извиђања и стицања искуства при нападу на ратне циљеве и поморски саобраћај.

4 и 6. 7 извршен је напад на поморски саобраћај јачим снагама него обично, а 10.7 је нападнут један конвој са 70 авиона.

После издавања директиве бр. 16 немачки ловци су честим летењем изнад Енглеске, у мањим и већим формацијама, покушавали да изазову британске ловце на борбу, али је све ово остало без резултата, јер британска Ловачка команда није хтела да се упушта у борбу, већ је чувала ловце за отсудан моменат.

27.7 група од 120 авиона потопила је код Довера један британски рарач и два оштетила.

Због честих напада на аеродроме Менстон (Manston), Хокинг (Hawkinge) и Лимпн (Lymington), са њих су пребазирани снаге више у унутрашњост.

Иако ова дејства нису могла дати неке веће резултате, она су, ипак, била од значаја за каснији ток саме битке, јер су Немци на основу њих допунили своје податке о циљевима, опробали своју тактику и дошли до нових података о јачини и базирању британске ловачке авијације, јачини ПАО и слабости извесних типова својих авиона. Најзад, дошли су до података да се британски ловци наводе на циљеве у ваздуху са земље.

Британској Ловачкој команди припада заслуга што је учила да су ово само припремна дејства и што је вешто економисала са својим ловцима чувајући их за отсудан моменат.

У извршеном периоду битке за Британију прва етапа (8.8.—5.9.1940) имала је за циљ изборне превласти у ваздуху, што је био и главни предуслов за предузимање инвазије. Овај циљ требало је постићи уништењем британског ваздухопловства.

У првој фази ове етапе (8—18.8.1940) требало је изазвати британске ловце на борбу у ваздуху и вршити мање нападе на циљеве близу обале.

Директивом број 17 Врховна команда РВ је одредила да појачана ваздушна офанзива почне 8.8 (дан почетка инвазије назван је „Дан орла“ (Adler-tag), али због неповољних метеороуслова офанзива је отпочела тек 13.8. поподне.

Мањи напади извршени су 11.8. на Портланд (Portland) и Вејмаут (Weymouth) и неке конвоје на јужној и источној обали, а 12.8. и ноћу 12/13.8. нападнути су циљеви у других седам градова Енглеске. Тог дана извршен је и напад на пет радарских станица, од кога се командант Ловачке команде највише плашио, но настала оштећења су брзо поправљена.

13.8. Немци су са 485 бомбардерских и 1000 ловачких авиополеатања по слаби метеоролошким условима извршили нападе на 11 аеродрома (од којих је употребљаван само један), на радарске станице на јужној обали, као и на више лучких постројења. 14.8. су продужили са нападама. Британска Ловачка команда је пружиала снажан отпор и Немци нису били задовољни постигнутим резултатима. 15.8 су извели напад на већој дубини и тако покушали да развуку и једновремено ангажују у борби све четири британске ловачке групе. Напад овог дана, који су извеле 2, 3 и 5 ваздушна флота са укупно 1790 авиополеатања (од чега 520 бомбардерских и 1270 ловачких), претстављао је кулминацију битке. Противдејство британских ловаца било је успешно, иако су водили пет великих бојева на фронту од 800 км. Они су тог дана извршили 899 авиополеатања, што претставља највећи број дневних полетања остварених за време битке.

Немци су тога дана изгубили 76 авиона (од којих 60% бомбардера), а Британци 34 ловца. 16, 17 и 18.8. Немци су продужили са нападама скоро несмањеном жестином. Укупно од 8.—18.8. Немци су изгубили 367, а Британци 183 авиона у ваздушној борби и 30 на земљи, што је претстављало резултат повољан за Британце. Немци су нанели прилично штете британским аеродромима и лучким постројењима, али се притом показала и слабост њихових авиона Ме-110 као авиона пратње, слабост одбранбеног наоружања немачких бомбардера и, најзад, слабост авиона Ју-87 („штуке“), који су због мале брзине трпели велике губитке од непријатељских ловаца и земаљских пав средстава.

У другој фази (19.8.—5.9.1940) вршени су напади на ловачке аеродроме у Југоисточној Енглеској у циљу уништења британске ловачке авијације на земљи. Због слабих метеоуслова планирани немачки напад против 12 најважнијих аеродрома 11 групе уместо 19.8. отпочео је тек 24.8, али су и после тога метеоуслови поново онемогућавали извођење борбених дејстава, тако да су напади достигли кулминацију тек 30 и 31.8. и у првој седмици септембра. 30.8. напад је извршен против девет аеродрома са 800 авиополетања, а следећег дана приближно истим снагама. 2.9. Немци су напали аеродроме око Лондона.

Од 30.8.—5.9. Немци су извршили 35 већих напада на аеродроме постигнувши знатне резултате (оштећење ПСС, рулних стаза, разних постројења итд.), али за ово нису сазнали, јер им је обавештајна служба подбацила. Исто тако, они су 2.9. рачунали да Британци имају 350 ловаца, а ови су стварно имали 700, јер је немачко више војно ваздухопловно руководство сувише оптимистички ценило британске губитке. Због тога су Немци престали да туку аеродроме и прешли су на бомбардовање Лондона. Међутим, овом променом објекта за напад Немци су створили потребан предах британској Ловачкој команди која је у то време била у критичном стању не само због губитка авиона и оштећења аеродрома, већ, нарочито, због губитка пилота. Само од 24.8.—6.9. Ловачка команда је имала 103 погинула и 128 тешко рањених пилота, док је њено бројно стање крајем августа износило 1023 пилота.

Поред напада на аеродроме, Немци су нападали индустрију у Средњој Енглеској, мада ови напади нису имали непосредне везе са планом операција „Морски лав“. Од краја августа напади су извођени и ноћу. Британски ловци су од 8.8.—5.9. извршили 4323 авиополетања, што значи 156 дневно. Њихова Бомбардерска команда је до краја августа бомбардовала дању аеродроме на окупираној територији, а ноћу циљеве у Немачкој, али због малог броја употребљених авиона и резултати су били већином слаби. Понекад су Британци и малим снагама постизали добре резултате, као што је био случај ноћу 12/13.8.1940 када је један од пет упућених авиона успешно бомбардовао инсталације на каналу Дортмунд—Емс, због чега је канал био 10 дана блокиран и Немци нису могли да пребаце барке и чамце из Рајнске области у инвазионе луке. Резултат ове етапе претставља неуспех за Немце, јер нису могли да униште британску авијацију ни да изборе превласт у ваздуху.

За време ове етапе 13.8.1940 немачка Врховна команда је одлучила: да се почетак инвазије одложи за 15.9.1940, с тим да до тог времена РВ избори превласт у ваздуху, а РМ припреми десантна средства; да се обуставе припреме за искрцавање у заливу Лим (Lyme) због недостатка бродова за превоз десантних трупа и немогућности обезбеђења десанта на овом месту, и да ваздушнодесантне јединице подрже десант слабијим снагама северно од Довера, а јачим у области Брајтона. 27.8.1940 дефинитивно је одлучено да се, с обзиром на недостатак транспортних бродова и тешкоће око њиховог обезбеђења, десант у Велику Британију изврши на ужем фронту од Фолкестона (Folkestone) до Брајтона (Brighton).

Најзад, 30.8. план операција за инвазију „Морски лав“ добио је своју дефинитивну форму (види шему бр. 2). По њему је Група армија „А“ (9 А и 16 А) имала да изврши инвазију у два таласа са 25 дивизија. Група армија „Б“ која је полазила из Шербурга, имала је задатак да појача десантни фронт Групе армија „А“, или, ако ситуација дозволи, да изврши десант у области Вејмаута (Weymouth) у циљу проширења десантног фронта и извођења обухватног маневра. Први оперативни циљ био је избијање на линију ушће Темзе — Портсмаут, а други избијање на линију Колчестер — ушће реке Северн. После овога окупирала би се област Мидленда и заузео Лондон.

Међутим истага дана Команда РМ је обавестила да неће моћи до одређеног рока да заврши припреме за десант због јаког бомбардовања лука на француско-белгиској обали од стране Британаца.

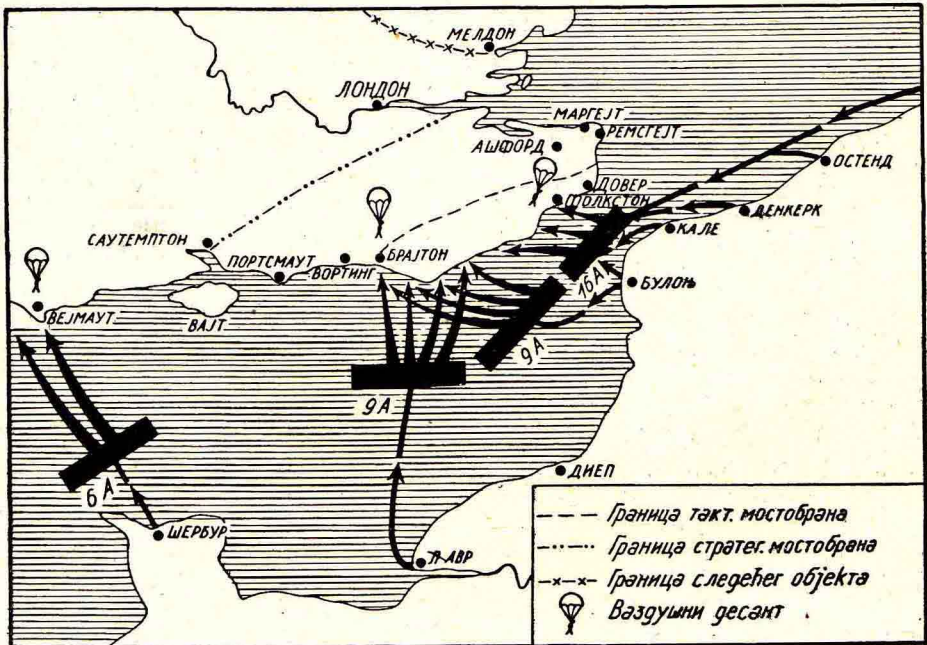
Пошто немачко ваздухопловство није могло, и поред максималног ангажовања, да избори превласт у ваздуху до краја августа, са инвазијом се

није могло отпочети, те је 3.9.1940 донета одлука за извођење терористичких напада на Лондон и друге градове у циљу сламања воље британског народа за отпором.

Тако је отпочела друга етапа која је имала за циљ да сламањем морала становништва, отежавањем снабдевања и оштећењем економских извора принуди Британце да траже мир.

У првој фази (6.—27.9.1940) ове етапе Немци су бомбардовали циљеве у Лондону, и то претежно дању. Ноћу 6./7.9. напало је око 70 авиона докове у Лондону, а 7.9. поподне извршена су два узастопна велика напада на Лондон са 372 бомбардерска и 642 ловачка авиополетања. Сам Геринг је водио први напад на источни и западни део Лондона у ком је учествовало 270 бомбардера. Бачено је око 700 тона бомби, међу којима је било и бомби од 1800 кг. Британско противдејство било је успешно, извршено је 847 авиополетања, при чему је

Шема 2

оборено 24 немачка ловца и 14 бомбардера, док су Британци изгубили 28 авиона. Овај напад на Лондон и раније прикупљени извиђачки и обавештајни подаци створили су код Британаца утисак да инвазија непосредно претстоји, те је наређено да се примени шифра „Кронвел“, што је значило „Инвазија непосредно претстоји и вероватна је у року од 12 часова“. Због бомбардовања немачких инвазионих лука у којима су били десантни бродови и још неизборене превласти у ваздуху Немци су 14.9. одложили датум почетка инвазије за још три дана, с тим да немачко ваздухопловство покуша још једном да избори превласт у ваздуху. У том циљу је 15.9 извршен дотле најјачи напад на Лондон уз јаку ловачку заштиту. Међутим, британски ловци су успели да у бројно јаким групама пресрећу поједине немачке формације и нанесу им осетне губитке. (Немци су изгубили 56, а Британци 26 авиона).

16.9. Немци су прешли са сасређених напада на поједине објекте на нападе објекта на широј просторији уз примену и ноћних дејстава.

До 17.9. британски бомбардери, заједно са лаким поморским снагама, уништили су 12% немачке инвазионе флоте, те су Немци одлучили да се инвазија одложи на неодређено време, а 19.9 да се инвазиона флота растури на сигурнија места. 27.9. извршен је још један велики дневни напад на Лондон (у ком су Немци изгубили 55 авиона), као и неколико мањих напада на градове Ливерпул и Бристол и лучка постројења и постројења ратне индустрије, на које је бачено укупно 1097 тона бомби. У овој фази је на сам Лондон извршено око 30 дневних напада и бачено око 6000 тона бомби.

У другој фази (од 28.9. до краја октобра 1940) вршени су напади на циљеве у Лондону, и то ловцима-бомбардерима дању, а бомбардерима ноћу. На ноћно бомбардовање прешли су Немци због великих губитака бомбардера при дневним нападима. За време обуке посада за ноћна дејства они су око 1/3 ловаца Ме-109 и једну ескадру разарача Ме-110 преформирали у ловце — бомбардере и с њима вршили бомбардовање Лондона. Но, сви ови ловци-бомбардери су у једном нападу могли понети свега 100 тона бомби, што је за тоталан рат било исувише мало. За време великог напада на Лондон, извршеног у два маха ноћу 15./16.10.1940 са 240 бомбардера и ловаца-бомбардера, бачено је 386 тона разорних и 70.000 комада запаљивих бомби. Но, пошто немачко ваздухопловство није могло да избори превласт у ваздуху, Врховна команда је 12.10. наредила да се операција „Морски лав“ одложи за пролеће 1941, с тим да се припреме продуже уз сталну војну и политичку претњу.

У трећој фази (од новембра 1940 до 11.5.1941) вршена су бомбардовања градова и пристаништа у унутрашњости и Лондона у циљу оштећења ратне, а нарочито ваздухопловне индустрије. Нарочито велики напад (са 437 бомбардера) извршен је ноћу 14./15.11. на центар британске моторске индустрије Ковентри. Напад је трајао скоро 10 сати, а на град је бачено 394 тоне разорних и 56 тона запаљивих бомби, као и 127 мина са падобраном, при чему је оштећена 21 фабрика мотора и моторских делова. Британски ловци су извршили 123 авиополетања, али нису оборили ни један авион, а ПАА је оборила свега два авиона. После тога, до краја новембра, Немци су вршили сличне нападе, али са мањим снагама, на Бирмингам, Саутемптон, Бристол и Ливерпул, као и мање нападе на Лондон и неке друге градове. Укупно је у новембру бачено на индустријске објекте у енглеским градовима 6747 тона бомби.

У децембру су Немци бомбардовали градове: Саутемптон, Портсмаут, Бристол, Лондон, Бирмингам, Шифилд, Ливерпул и Манчестер, од којих неке и по више пута. Најјаче су бомбардовани Саутемптон, Шифилд и Лондон, а напад на Лондон 28./29.12, при коме је тучен сам центар Лондона, нарочито запаљивим бомбама, био је напад за одмазду (терористички). Британски ловци при овоме нападу успели су да оборе само три авиона.

18.12. немачка Врховна команда је донела одлуку за напад на СССР и издала директиву број 21 којом су наређене припреме за то. Овим су пропаде и све наде на инвазију, а немачком ваздухопловству је стављено у дужност да до почетка рата са СССР-ом напада привредне циљеве и складишта у В. Британији, али не више у циљу да Британце присили на мир, већ ради слабења њиховог ратног потенцијала и прикривања припрема за напад на СССР.

У јануару су бомбардовани градови: Кардиф, Бристол, Портсмаут, Плимут и Свенси, а 13./14.1. нападнут је и Лондон снагама средње јачине. У фебруару су јачи напади извршени на пристаништа и лучка постројења (нарочито у Свенси), Лондон и Чатам су више пута бомбардовани снагама средње јачине, а мањи напади су извршени на Менстон и Хал.

У марту је тежиште немачког ноћног бомбардовања било усмерено на Лондон и његове докове, при чему су најжешћи напади извршени 8./9. и 19./20.3. У истом месецу извршено је и неколико тешких напада на Кардиф, Ливерпул, Портсмаут, Глазгов, Бристол, Хал и Плимут. У априлу је бомбардовање поја-

чано и по неколико пута су нападнути градови: Ливерпул, Бристол, Крју (Creve), Манчестер, Хал, Грит Јармаут (Great Jarmouth), Свенси, Саутемптон, Портсмаут, Плимут, Борнемаут (Borwnemauth), Ковентри и Бароу (Barow). Најзад почетком маја бомбардовање је узело још веће размере. Бомбардован је Лондон и многи други градови, а нарочито бродоградилшта и лучка постројења. Ноћу 8./9.5. нападнуто је 20, а 11./12.5. 45 британских аеродрома. Лондон је жестоко бомбардован ноћу 10./11.5., којом приликом је извршено 500 авиополетања и бачено 400 тона разорних и 100 тона запаљивих бомби и изазвано 2000 пожара који су се тешко гасили због осеке на Темзи. Но, ово је био и крај немачког бомбардовања, јер после овог напада на Лондон битка се може сматрати завршеном, пошто су Немци почели извлачити ваздухопловне јединице и слати их на одмор ради припрема за напад на СССР. До почетка напада на СССР извршено је свега неколико мањих напада снагама јачине ескадре на градове, и то на Бирмингам (4./5.6.) и Саутемптон (21./22.6.).

Укупно од 10.7.—31.10.1940 Немци су изгубили 1733, а Британци 915 авиона, а од 1.11.1940 Немци су изгубили још око 288 авиона.

Искуства и закључак

Битка за Британију претставља прву битку у историји ратова у којој је решење битке пало, скоро искључиво, у ваздуху. Она је настала као последица недовршене победе Немаца над Савезницима на Западном фронту 1940, када је Велика Британија, као члан противничке коалиције, користећи свој повољан географско-стратемиски положај, решила да продужи рат упркос капитулације својих Савезника. Битка за Британију пружа велики број поучних примера стратемиског, оперативног и тактичког значаја.

Неспремност Немаца за инвазију. — Немци су своју војну силу у предратном периоду припремали за копнени рат у Европи не предвиђајући да ће доћи у ситуацију да врше поморске десантне операције, те услед тога нису предузели ни одговарајуће организациске и материјалне припреме за такав начин ратовања. Њихова РМ је била слаба и није имала довољно бродског простора за пребацивање тако великих војних снага потребних за инвазију. Поред тога, било је неизвесно да ли би тако слаба РМ била у стању да обезбеди извршење десанта преко Ламанша и да се супротстави знатно надмоћнијој британској морнарици. Помоћ коју је немачкој РМ требало у том погледу да пружи РВ изборењем превласти у ваздуху била је несигурна и нестална, поред осталог и због слабих метеоролошких услова који владају над Каналом у то годишње доба.

Према немачким концепцијама за вођење рата РВ је било предвиђено за подршку КоВ, те су због тога и изграђивани типови авиона који су одговарали тој намени, а и организациски је ваздухопловство било тако постављено да одговара захтевима подршке КоВ. Када су овом ваздухопловству у Бици за Британију додељени и други задаци, онда се показало да оно није ни организациски ни технички довољно способно да може без великих тешкоћа извршавати додељене му нове задатке.

Па и сама КоВ, која је била најспремнији вид немачких оружаных снага, није имала искуства у извођењу десантних операција нити се теориски за то припремала.

Пропуштање најпогоднијег момента за инвазију. — На пропуштање најпогоднијег момента за извршење инвазије, поред немачке неспремности, у великој мери су утицале и грешке њиховог највишег политичког и војног руководства, које су онемогућиле да се у току самог рата предузму одговарајуће материјалне припреме за извршење инвазије. Немачко руководство, а пре свега Хитлер, пошло је од погрешне претпоставке да ће пораз Савезника на Западном фронту, где су се бориле и британске снаге, бити довољан да присили и Британце да траже мир. Они нису увидели да је овај противник решио да рат води до краја, те нису ни предузели одговарајуће војне припреме за вођење рата са Британијом. Услед ове погрешне процене они нису били припремљени ни оперативно ни материјално да искористе најповољнији моменат за инвазију, који је био одмах после завршених операција на Западном фронту (у јуну 1940) кад су Британци, како у погледу јачине КоВ и РВ тако и у погледу припрема за одбрану од инвазије, најслабије стајали.

Ова погрешна политичка процена имала је великог утицаја не само на отпочињање Битке за Британију, већ и на цео њен ток. Сам Хитлер није био довољно одлучан и упоран у постављању задатака командантима видова оружаных снага, а пошто се надао да ће постављањем благих услова приволети В. Британију на закључење мира, стално је одлагао почетак немачке ваздушне офанзиве на британске луке и градове.

Овако неодлучно држање највишег немачког политичког и војног руководства одразило се и на држању војних команданата који су требали да инвазију организују и изврше. Тако су командант КоВ, због немања искуства у десантним операцијама, и командант РМ, због немања довољно бродског простора и опште инфериорности немачке РМ у односу на британску, скептички гледали на инвазију.

Недостаци плана операције „Морски лав“. — И овај план као и многи други немачки планови операција у Другом светском рату, рађен је на брзину и садржао је у себи доста елемената импровизације. Пре свега, план није био заснован на материјалним могућностима немачке морнарице, а постојала су и размимоилажења између команданата видова оружаных снага у погледу начина његовог спровођења. Ово је имало за последицу то да је план операције „Морски лав“ стално мењан и да је тек после месец и по дана добио своју дефинитивну форму.

Начин спровођења плана операције. — При спровођењу овог плана дошло је до отступања од њега. Тако је ваздухопловству био постављен задатак да избори превласт у ваздуху (што је био и главни предуслов за отпочињање инвазије), али и пре него што је тај задатак извршен, ваздухопловству је (због погрешне процене да је

Британцима остало свега око 350 ловаца) додељен други задатак — дејство у циљу смањења британског ратног потенцијала, отежавања снабдевања и утицаја на морал становништва. Услед ове недоследности у спровођењу плана није се могла изборити превласт у ваздуху, а самим тим ни извршити инвазија. Поред тога, може се рећи да је дејствима у другој етапи операција био постављен двоструки циљ: оштећењем привреде и дејством на морал становништва присилити Британце на капитулацију, а истовремено борбом у ваздуху уништити преостале британске ловце и тако створити предуслов за успешну инвазију. Међутим, познато је од раније да једновременим постављањем два циља обично се не постигне ни један, па је такав случај био и овога пута.

У погледу начина борбе за превласт у ваздуху, Немци су у Бици за Британију отступили од своје дотада уобичајене шеме — вршења изненадних напада на аеродроме — коју су успешно примењивали у ратовима у Пољској и на Западном фронту у мају 1940, а касније и у нападима на Југославију, Грчку и СССР. Ово отступање дошло је услед тога што су Немци рачунали са јачином и организованом бриту британске ловачке одбране, па су сматрали да ће бити боље да прво ослабе ту одбрану борбом у ваздуху, а затим да изврше напад на аеродроме и потпуно изборе превласт у ваздуху. Овакав начин борбе за превласт у ваздуху није се показао целисходан, јер је британска Ловачка команда, као што смо видели, избегавала борбе у ваздуху и чувала своје ловце за борбу са непријатељским бомбардерима у отсудном моменту, што је било потпуно правилно.

Кад су у другој етапи битке Немци отпочели дневна бомбардовања Лондона и других важних места ради утицања на британски ратни потенцијал, показало се да је овакве нападе могуће изводити дању само у условима поседовања превласти у ваздуху, јер ни јака ловачка заштита није могла смањити велике губитке немачких бомбардера. Да би смањили ове губитке, Немци су обуставили дневна и прешли на ноћна бомбардовања. Међутим, за масовнија ноћна бомбардовања немачко ваздухопловство није било спремно, јер се оно за време мира обучавало претежно за дневна бомбардовања.

Док су се немачке бомбардерске посаде обучавале у ноћном бомбардовању, дејство на британски ратни потенцијал вршили су ловци-бомбардери иако то није одговарало њиховој намени. Дакле, ловци-бомбардери који претстављају изврсно борбено средство за дејство на бојишту, примењени су за вођење рата против непријатељског ратног потенцијала, за који нису били технички оспособљени. Ме-109 је могао да понесе бомбу од 250 кг, а Ме-110 4 бомбе од 250 кг, тако да су сви немачки ловци-бомбардери могли у једном авиополетању да понесу укупно око 100 т бомби, што је за вођење рата против непријатељског ратног потенцијала било недовољно ефикасно.

При извођењу ноћне бомбардерске офанзиве, од које су очекивали да ће постићи трајно разарање британског ратног потенцијала и сламање морала становништва, Немци су чинили знатне грешке оперативно-тактичке природе, као на пример, круто и периодично су стварали тежишта офанзиве, ретко су концентрисали велик број бомбардера на један циљ, нису довољно понављали нападе на један објекат, објекте напада су често, и без потребе, мењали, сама техника напада им је често била слаба, итд. Тако су после снажног и врло успешног бомбардовања Ковентрија 14./15.11.1940 напад на овај град обновили тек после 6 месеци. При најјачем нападу на овај град успели су да баце 50 т бомби на час, а Британци су годину и по дана касније (30./31.5.1942) при нападу на Келн бацали 1.000 т, а при крају рата чак и 5.000 т бомби на час. Исто тако су бацали и недовољно запаљивих бомби у односу на разорне.

Метеоролошки услови су Немцима знатно отежавали борбена дејства, јер они у то време нису располагали модерном навигациском и бомбардерском опремом за летење под тешким метеоусловима и ноћу. Услед тога се дешавало да због неповољних метеоуслова мењају објекте за бомбардовање, а понекад и поједине бомбардерске формације нису могле учествовати у нападу на одређени циљ.

Немачко ваздухопловство није било спремно ни технички ни организациски за извршење оних задатака који су му постављени у Бици за Британију. Двомоторни ловац за далеку пратњу Ме-110, због своје слабе маневарске покретљивости у ваздушној борби, није се могао мерити са британским једномоторним ловцима Спитфајер и Харикен, а једномоторни ловац Ме-109, који је по својим осталим особинама био раван најбољем британском ловцу Спитфајеру, није имао довољан радијус дејства, јер је био конструисан као ловац пресретач, а вршио је улогу ловца пратње. Немачки бомбардери нису имали довољну носивост да би могли водити успешан рат против британског привредног потенцијала, а затим, располагали су славим одбраненим наоружањем и имали незаштићене осетљиве делове, изложене дејству мањих парчади граната и митраљеских зрна, те су трпели велике губитке од британских ловаца и земаљских пав средстава.

Ваздушне флоте као јединице намењене за садејство са КоВ биле су врло добро организациски постављене, али се показало да за вођење тоталног рата, као што је био случај у другој етапи Битке за Британију, та организација није била погодна, и да би боље било да су сви бомбардери били у једној руци, као што је то био случај са британском Бомбардерском командом.

Водећи тоталан рат у другој етапи Битке за Британију, Немци су се, први и једини пут у току Другог светског рата, удаљили од своје доктрине о употреби ваздухопловства и приближили се Дуетовој доктрини. При томе су претрпели неуспех не само због дефектности те доктрине (тј. да се само ваздухопловством може до-

бити рат), већ и због тога што нису имали ни довољан број снага, а ни подесна средства за вођење тоталног рата. Доцније смо видели да ни много јаче ваздухопловне снаге које су располагале подеснијим авионима за вођење тоталног рата, као што је било англо-америчко стратигиско ваздухопловство, нису могле саме да реше рат.

Британски план одбране. — Британски план одбране од инвазије који се састојао из три дела заснивао се: а) на дејству противу непријатељског ваздухопловства и на активном ометању немачких припрема за инвазију, и то дејством из ваздуха и лаким поморским јединицама са мора на њихова прикупљена десантна средства и бродове у лукама; б) на заштити приступа са мора ратном морнарицом и в) на заштити територије Британских острва јединицама КоВ и територијалне заштите. Из овог се види да су Британци за одбрану од инвазије предвидели ангажовање сва три вида оружаних снага, што је правилно, али да је при извођењу дејстава главни терет борбе пао на Ловачку команду.

Рад британске Ловачке команде и других средстава ПАО. — Ловачка команда је била усвојила правилну концепцију о вођењу борбе са немачким ваздухопловством, која се састојала у томе да, као бројно слабија, избегава борбу са непријатељским ловцима и све своје снаге усмери на борбу против немачких бомбардера, — чиме је задовољила принцип економије снага. Добра организација Ловачке команде, нарочито у погледу службе ВОЈИН, омогућила је Британцима да благовремено откривају и пресећу немачке формације авиона. Питање је да ли би Ловачка команда могла успешно извршити свој задатак у борби против бројно надмоћне немачке авијације да није располагала добро организованом службом ВОЈИН, која је почивала на радарима. Поред тога, правилна одлука Ловачке команде да технички боље авионе (Спитфајере) употреби за вођење борбе против немачких ловаца, а Харикене против бомбардера, дала је такође добре резултате. Исто тако, забрана британским ловцима да воде ваздушне борбе изнад мора допринела је смањењу губитака пилота, јер су се скоро сви принудно слетели пилоти на британској територији опет могли употребити за даљу борбу, а за Немце је то значило губитак и авиона и посада.

У циљу одбране од немачких напада из ваздуха Британци су поред ловачке авијације и ПАА користили и сва друга средства погодна за одбрану што је, свакако, било правилно. Тако су они користили запречне балоне, маскирање, радиоометање немачких навигационих средстава, расипање мина из авиона на маршрути немачких бомбардера, постављање мина у ваздуху помоћу запречних балона са земље, итд. Чим се које средство на пракси показало неподесним, а није имало изгледа да се усаврши, они су га напуштали.

Нарочито је успешно било радиоометање немачких навигационих средстава и система, помоћу уређаја као што су били: „Kniskebein“, „X“ и „Y“, у циљу да њихови бомбардери баце бомбе што

даље од циља. Ово је присиљавало Немце да са бомбардовања индустријских објеката у дубини британске територије пређу на бомбардовање објеката у градовима на обали, који су због свог географског положаја били добро познати немачким посадама и ове су их могле проналазити и без радионавигације.

Служба ПАЗ код Британаца била је на завидној висини и она је допринела да се број жртава сведе на минимум. Тако, на пример, при успешном немачком нападу на Ковентри 14./15.11.1940, када је једна дванаестина града разорена, било је свега 380 мртвих и 800 теже рањених. Ако се ово упореди са бомбардовањем градова где је служба ПАЗ слабо функционисала, као што је то био случај 6 априла 1941 у Београду, онда се види да је са истим бројем авиона проузрокован знатно већи број жртава, који се у Београду, према неким проценама, кретао од 15—20.000.

Британски ноћни ловци, чак и при крају 1940, нису имали знатнијег успеха у борби против немачких бомбардера. Тако су при нападу на Ковентри 14./15.11.1940 британски ноћни ловци, иако су били потпомогнути и дневним ловцима (јер је била светла ноћ), извршили 123 авиополетања, али нису успели да оборе ниједан авион, а ПАА је оборила свега 2 авиона. Због овако неефикасне противавионске одбране ноћу, Британци су продужили са усавршавањем радара за самонавођење, па су их поставили на своје ноћне ловце још у јулу 1940 (а први пут их применили 22./23.7.1940, али без задовољавајућих резултата), схватајући да је то техничко средство које се може усавршити. Због слабог дејства британских ноћних ловаца може се рећи да је тежиште ПАО ноћу у Бици за Британију било више на земаљским пав средствима него на ловцима, јер су ПАА и ПАМ оборили више немачких бомбардера него ноћни ловци. Тек марта 1941 ноћни ловци су оборили 22, а ПАА 21 авион.

Поред ловаца Ловачке команде Британци су за спречавање инвазије употребљавали и бомбардере Бомбардерске команде којима су нападали непријатељске аеродроме и десантна пловна средства нагомилана у лукама. Као што је напоменуто, до 17.9.1940 Немци су имали 12% губитака у инвазионој флоти и били су спречени у прикупљању и чишћењу мина, чему је знатно допринела и Бомбардерска команда.

Закључак. — Битка за Британију је према немачком плану операције „Морски лав“ требала да има карактер и вид комбиноване

десантне операције већег обима, у којој би узели учешћа ваздухопловство, морнарица и КоВ (првобитно снагама јачине око 25 дивизија), међутим, у стварности се ова операција свела на битку између немачког и британског ваздухопловства и неких мањих поморских јединица, без учешћа главних поморских снага и КоВ.

Битка је трајала око десет месеци и завршила се неуспехом немачког ваздухопловства и, услед тога, напуштањем немачког плана о инвазији, а није се остварио ни други, касније постављени, циљ да се Британија принуди на мир дејством из ваздуха.

Битку за Британију, по значају и улози коју је одиграла у Другом светском рату, неки писци упоређују са Битком на Марни у Првом светском рату. Иако се ово може примити за тачно, ипак, постоји разлика између ових битака, првенствено у томе како су оне добијене. Јер, док је победа у бици на Марни као „чудо од среће“ проистекла услед грешака непријатеља, дотле победа у Бици за Британију, поред других чинилаца, претставља плод брижљиве и солидне припреме и правилног руковођења и рада британске Ловачке команде и ПАА, као и великог залагања и издржљивости британских ловаца.

Битка за Британију је обогатила ратну праксу, јер се из њеног исхода види да се изузетно, и у специфичним условима, битка може добити и само дејством ваздухопловства уз садејство са осталим средствима ПАО, што дотле није био случај.

Специфични услови под којима је до ове битке дошло и начин како је она вођена, отежали су историчарима систематизацију и периодизацију битке, а нарочито одређивање њеног почетка и свршетка, те с тога постоје у том погледу различита гледишта. Но, ове специфичности, ипак, нису такве природе да би захтевале темељно отступање од примене досада важећих начела у овом погледу, те сматрам да и ову битку треба систематизовати по истим начелима као и друге битке, водећи рачуна о специфичностима борбе у ваздуху.